

УЛАС САМЧУК

ЖИВІ
СТРУНИ



БАНДУРА І БАНДУРИСТИ

У Л А С С А М Ч У К

ЖИВІ СТРУНИ

БАНДУРА І БАНДУРИСТИ



Видання Капелі Бандуристів імени Тараса Шевченка
Друкарня Петра Майсюри — Mayo Graphics, 2209 Caniff, Detroit, Mich. 48212

Д е т р о й т

1 9 7 6

З. С. А.

в іншому вигляді — у сірій вояцькій шинелі, у вояцькій шапці, з бандурою замість рушниці. „Козак-однорічник новітнього Війська Запорозького. Належав до Полку ім. Гетьмана Петра Дорошенка“, каже напис під тією фотознімкою. Василь Ємець був вояком, він був козаком-бандурником, продовжував традицію отих чисельних запорозьких козаків з бандурами, які разом з козацьким військом ішли в походи, брали участь у боях, ділили з військом радість і горе, і залишились в історії, як співці, барди, козаки Мамаї всієї епопеї збройних сил козацької України.

III

В. Ємець залишив по собі величезну школу бандури... Властиво, коли брати розвиток бандурного мистецтва поза межами Советського союзу в часі між Першою і Другою світовими війнами як цілість, то, без перебільшення, треба віднести це на його конто.

А в тому також бандурництва козацького, яке почалось з часу, коли він 1913 року вперше відвідав Кубань і заложив там школу гри на бандурі.

І від цього появився зовсім незвичний новий тип бандуриста, передовсім видючий, переважно в чепурній уніформі Кубанського Козацького Війська, у відомих шалках-кубанках, чорних черкесках „бешметах“ з нагрудними патронниками і „пагонами“ старшин, сотників, полковників.

Про це кубанське середовище дуже гарно згадує Олександр Кошиць у своїх спогадах, як то він записував на Кубані старі пісні. „Коли розмова заходила про ціль мого приїзду й роботи, — пише він, — тут була нагода вияснити моїм гостям значення пісні взагалі, а старокозацької, української, зокрема, та дати невеличку (й непомітну) історичну лекцію про Україну, Запоріжжя й Козацтво. Іноді можна було чути такі репліки: „Ми теж запорожці, й діди наші були запорожцями.“ У своїй уяві вони цілком відрізняли Кубань від Росії. Для них вона була цілком чужий світ, а про Україну казали: „У нас, на Україні“ . . .

„Пам'ятаю, — згадує він далі, — як в станиці Дерев'янківській старенький козак Денисенко, років біля 90, співав мені історичну „Чайку“ Чорноморську (козаки розрізняють „Чайку“ — Запорозьську, Чумацьку і Чорноморську). Це була пісня-дума, й мала всі риси думи — фіоритури, голосові пасажи, фермати і т. д. За одним віршем я схопив усе це на ноти і відспівав Денисенкові. Треба було бачити, в який захват він прийшов: на очах заблистіли сльози, голос затремтів і, пестячи мене по плечі рукою, він схвилювано

каже мені: „Так, так, синашу! Так!“ . . . А потім трохи згодом: „Ви вибачте, ваше благородіє, що я вас зову сином, у мене самого сини полковниками, а внуки осавулами!“

„Або Максим Шутько, 97 років, в станиці Ново-Титарівській. Голосом старечим, тихеньким, мов шум трави, витягує мелодію: „Славне було Запоріжжя“, так, що мені приходилося нагинатися до нього, наставляючи вухо, щоб почути. Враження, наче вночі на могилі чуеш з-під землі голос . . . „зруйнували Запоріжжя, забрали клейноди, нарobili козаченькам великі скорботи“ . . .

„Не можу без хвилювання згадати його пісню напівсимволічну, напівісторичну: „Ой, від низу до вершини сімсот річок ще й чотири, та всі вони в Дніпр упали, Дніпру правди не сказали“, як „жалувався Лиман морю, що узав Дніпр свою волю“ . . . На словах — „орел летить — крильцем дзвенить, коник біжить — земля движить“ — голос міцніє й зноситься вгору, тремтить жалібно, схвилювано, зворушуюче, так тужливо, що нема слів, щоб передати і змалювати!“ . . .

А тому, яке диво, що ці полковники та есаули зустріли прибуття бандуриста Ємця до їх столиці з таким ентузіазмом. Сам Ємець згадує: „Був я запрошений у гостину до одного козака, інженера Миколи Рябовола, що покінчив Політехніку в Києві й належав до її Української Студентської Громади. Це була свідомо в загальноукраїнському понятті людина. Кубань він уважав частиною одної Козацької Землі, що починалась над Дніпром, а кінчалась під Кавказькими горами. І це в того козака я побачив гарну бандуру, привезену з Києва. Та грав він не багато і лишень для себе“ . . . (Микола Рябовіл, член Кубанської Козацької Ради, був вбитий із засідки денікінцями на весні 1919 року в Ростові над Доном. У. С.)

Ті фотознімки, що їх бачимо в альбомі В. Ємця, з тих кубанських років, так демонстративно відрізняються від тих, що їх знаємо з публікацій кобзарських капел в Україні. Пишні, багаті, показові. Це вже люди, які свідомо відроджують традицію предків, з наміром передати її своїм наступним поколінням.

От хоч би такий бандурист, як Антін Чорний, учень Ємця, полковник Кубансько-Чорноморського Козацтва, з Пашківської паланки, народжений 1891 року, з великими нахилами до музики, грав на скрипці, 1914 року мобілізований до складу П'ятої сотні, Третього Кубанського Козацького Збірного полку, а тому, що він мав середню освіту, його 1915 року відряджено до старшинської школи в Тифлісі. Тут він, крім військового заняття, створює шкільний хор, що начислював до сотні співаків з міцними, свіжими, молодими

голосами, який виступає з концертами і здобуває славу й признання.

Після закінчення цієї старшинської школи, з чином старшини, А. Чорного приділено до Табору Запасових Козаків, що знаходився в Уманській паланці. Тут він почав виступати на концертах з бандурою, як у самім військовім таборі, так і в місцевому Народньому домі. Його успіхи згадують очевидці, його кін був весь закиданий китицями барвистого рослинства.

І не лишень у паланці Уманській. Антін Чорний мандрує далі . . . Концертує по Кубанщині, у її столиці Катеринодар, їде на Дін до Ростова . . . Оповідують, що тут, у Ростові над Доном, викрали йому бандуру та коли про це довідалась управа Кубансько-Чорноморської залізниці, вона небавом вислала йому ще крашу, новеньку і вже з цією бандурою Антін Чорний об'їжджає далі всі паланки своєї Кубанщини.

І навіть коли його відряджено на турецький фронт, він не лишає своєї бандури, возив її зі собою, грав козакам, де тільки була для цього нагода, і, не дивлячись на те, що він займався цією бандурою більше, ніж самою службою, одначе його дуже скоро, в першу чергу, з хорунжого вивершено до сотника, а коли цікаві питалися командира його дивізії, за що саме це сталося, той просто відповідав: „Бо хорунжий Чорний чудово грає в бандуру“ . . .

Потрапив Антін Чорний також на еміграцію, спочатку був у Польщі, а згодом перебрався до Югославії. І, нарешті, до Аргентини, до міста Берасатеци недалеко Буенос-Айресу. Скрізь і завжди його бачили з бандурою. Він грав, він учив, він сам майстрував інструменти . . . З альбому Ємця можна бачити таку символічну фотознімку. Полковник Антін Чорний у своїй повній кубанській уніформі, розуміється, з бандурою, а біля нього малий, років десяти хлопець у шапці-кубанці, також з бандурою. Дописка до цієї знімки каже: „Полковник Кубансько-Чорноморського Козацтва Антін Чорний з одним зі своїх наймолодших учнів — Наумом Павуком, на чужині.“ З маленьким поясненням: „Світлина з 1959 року, надіслана з Аргентини“. І ще одна світлина з тієї самої збірки. Молоденька, років сімнадцяти, у стрічках, вишивках, у коралях дівчина — з бандурою. На світлині напис: „На пам'ять дорогому і ніколи незабутньому вчителеві Антонові Чорному, від учениці Галі Галайденко“ . . .

Таких козаків-бандурників за визвольної епопеї 1917-20 років було багато. До таких належить також Кость Мисевич — козак Першої Синьожупанної Дивізії, родом з Волині, за фахом телеграфіст, з бандурою познайомився за революції 1917 року, був доб-

рим не лишень музикою, але також майстром бандур і дуже спричинився до поширення бандурного мистецтва на Волині і в Галичині . . . Його постійним місцем осідку після Першої світової війни було село Сапанів на річці Ікві, недалеко Крем'янця.

Кость Мисевич був учнем сліпого кобзаря Антона Митяя — палкого українського патріота, який постійно перебував поміж українським військом, регулярним чи партизанським, брав участь у різних походах і 1921 року, десь на Київщині, його схопили червоні москвини і стратили.

Пізніше, вже за Польщі, Кость Мисевич, разом зі своїм учнем Дмитром Гонтою, концертує на Волині й Галичині. За Другої світової війни, Кость Мисевич пішов до українських партизан і розповідають, що 1943 року на відділ, у якому перебував Мисевич, напали німці. У тому бою було тяжко поранено старого бандуриста і щоб не датися живцем у руки ворога, він порізав собі горло бритвою . . .

А його співучасник концертних походів — Дмитро Гонта, козак відомого Полку Чорних Запорожців, родом з Катеринославщини, що командував гарматною батареєю полку, а також 1919 року броневим потягом „Хортиця“, був також помітним козаком-бандурником. Перше його знайомство було не так з бандурою, як із сліпим бандуристом Антоном Митяєм. За традицією запорожців, вони любили мати з собою когось з цих Мамаїв, а тому і модерний Гонта цікавиться такими людьми, бо вони якоюсь мірою ідейно пов'язані з козацтвом . . . Він бере його з собою, але не на коня, а на „Хортицю“, тобто панцерний потяг з цією ностальгійною назвою. Не відомо, чи доводилось їм тоді часто займатися бандурою, але знаємо, що сотник Гонта опанував це мистецтво ген пізніше за допомогою Костя Мисевича, з яким разом концертували по Західній Україні, а також пізніше у Варшаві та Берліні . . . Помер він далеко від своєї Хортиці, за океаном, у місті Філядельфії, стеїту Пенсильванія, 1959 року.

І багато інших таких козаків-бандурників появилось у ті бурхливі визвольні роки громадянської війни . . . Такий Данько Щербина — козак Першої Дивізії Синьожупанників, Петро Олексієнко — сотник Козацької Кінноти полку Чорних Запорожців, учасник Першого Зимового походу, лицар Залізного хреста, Хведір Діброва — козак Кубансько-Чорноморського козацтва, член Першої Капелі Бандуристів з 1918 року, Дмитро Стопкевич — підполковник Війська Запоріжського, а також генерал-хорунжий Борис Палій-Неїло — член Генеральної Ради Українського Вільного Козацтва . . .

До цієї ж категорії бандуристів належить, популярний у Канаді і ЗСА, полковник армії УНР Павло Конопленко-Запорожець, відданий, невтомний борець за справу мистецтва кобзи, з великою кількістю концертних виступів у Європі і Америці, автор книжки нарисів про кобзарське мистецтво „Кобза і бандура“.



Бандура завжди була символом певного культу предків, особливо культу предків козаччини, що її слухали з затаєним диханням, щоб почути в її звуках чи то Сірка, чи Сагайдачного, чи Дорошенка, що ото „вели своє військо, славне запоріжське хорошенько“, чи отого Богдана — „Ей, гетьмане Хмельницький, батю наш — Зінов-Богдане Чигиринський, дай Боже, щоб ми за твоєю головою пили та гуляли, віри своєї християнської в поругу вічні часи не подавали“ . . . Чи отого Морозенка, що за ним „вся Україна плаче“, або хоч би й отих гайдамаків з Холодного Яру, де ото „гуля Максим, гуля батько, а за ним хлоп'ята“. І взагалі „були колись запорожці — вміли панувати“.

А тепер ось їх нащадків обернуто у кріпаків, гайдуків, підлеглих, горду козацьку націю зведено до стану паріїв і тубільців — об'єкту визиску, безправ'я, поневолення.

Чому так сталося? Хто завинив? Де вихід з положення?

Засаднича, традиційна, дидактична відповідь, *ad honores*, скорше гонорова, повернути козацьку славу, честь, гордість. І зробити це зброєю. „Нехай вічна буде слава, же през шаблі маєм права“ . . . Термін, висловлений Мазепою, що його треба виправдати.

І за довгий час безнастанного повторення тих самих істин, вони поволі обернулися у ритуал з певними канонами віри, певними кудесниками-жерцями, у яких все обернулось у символіку . . . І зачіска голови, і форма вусів, і вигляд одягів, і шабля при боці.

До цього додано ще й бандуру. До кобзарства, звичайно, звикли ставитись, як до символіки малоросійської декорації, лубкової старовини, акцесуарів театральщини, музейних атрибутів. Створився окремих тип — наподоблення минулого, названий народнім, перенесений на сцену сучасного з невідмінними прикметами театральності і плоскими уявленнями філософської суті цього явища. Банальщина і графоманія знайшла широке поле попису.

А в той самий час, історична суть, як об'єктивна дійсність минулого, не має нічого тотожного з нашим сучасним її наподобленням. Стиль життя наших предків сам по собі міг бути абсолютно вистачальним в їх часі і просторі, естетично він був також вра-

З М І С Т

	Стор.
Музика віщих	5
Імперіюм кобзи	27
Початок бандури	50
Врем'я видющих	82
Бандура в Європі	133
За морем, за океаном	233
На схід до Європи	299
Від Полтави до Детройту	343
Додаток	441